

/Katuskoti/ Budist literatüründe bir sözün alabileceği dört *doğruluk* değerini ifade ediyormuş. *Dört köşe* demek. İstilahen, bir önerme (1) *sadece doğru*, (2) *sadece yanlış*, (3) *hem doğru hem yanlış* veyahut (4) *ne doğru ne yanlış* olabilir anlamına geliyor.

Bu Aristo'nun *Ara Durumun Reddi* fikrisabitine dayanan mantığa ters. Batı mantığı bir önermenin ya doğru, ya yanlış olduğunu söylüyor. 20. yüzyılda çeşitli araştırmacılar elinde değişse de, günümüzde dahi, mantık ve matematik bu *PEM* (Principle of Excluded Middle) veya *tertium non datur* prensibine sadık. Günümüzde hemen hemen tüm bilim *uygulamalı istatistik* haline geldi ve istatistik, *sıfır hipotezi* (null hypothesis) ile *alternatif hipotez* arasında, mantığa dayalı bir *ya - ya da* çatışması üzerine kurulu.

Budistlerin düşüncesine göre Katuskoti *bile* bazı durumları açıklamakta yetersiz kalıyor. Geleneklerinde Buda'dan sonraki en büyük *felsefeci* sayılan, Mahayana geleneğinin kurucusu Nagarjuna, *aydınlanmış kişinin öldükten sonra ne olacağı* sorusuna, bu dört durumun da yetersiz kaldığını söyleyerek cevap vermiş. *Ölür mü?* belli değil, *ölmez mi* belli değil, *yaşamaya devam eder mi*, belli değil, *ne olacağı* belli değil yani.

Batı'daki manasıyla mantığın tarihteki önemli uygulamalarından biri İslam hukuku ve Kelam. Bugün tuhaf gelebilir, ancak dini kuralların ve inançların hemen hepsi, bir şekilde, mantığa dayanıyor. *İslam akıl dinidir* diyenler, *İslam'ı mantığa göre şekillendirdik* demek istiyor bir ölçüde.

Dinin *mantıklı* olmasında bir sorun yok. Bununla beraber, bu mantığı *yenilemekten* bahsedince, diken diken olacak tüylerle sorunum olabilir. Ehl-i Sünnet olsun, Şia olsun, yaşayan büyük İslamî ekollerin hepsi, bir şekilde vahiy + gelenek + mantık üzerine çalışıyor. Burada mantığın yeri, modern düşünceye nazaran geride, tali bir yer. Ancak vahiy ve geleneği nerede nasıl kullanacağımızı mantığımız belirliyor.

Bir insanın *ya müslüman*, *ya inançsız* olması mesela, bir mantık kurgusu. Dinî edebiyatı iyi bilen birine, *fanca hem müslüman, hem kafir* desen, bir süre suratına alık alık bakar, sonra güler, sonra da *ollur mu öyle şey yaaa* diyerek sözümüzü çürütmüş olur. *Falanca ne müslüman, ne kafir* desen hakeza.

Ancak bunlar o kadar da kolay kavramlar değil, bir insana etiket olarak kolay yapışmayan cinsten kavramlar. Şiilerin bazı inançları için Sünnilerin pek de hoş düşünceleri yoktur, (tersi de doğru), buna rağmen birbirlerini *siyaseten* tekfir etmekten kaçınırlar. *Aynı kitaba inanıyoruz sadece zamanı gelinceye kadar savaşımızı erteledik* demek gibi bir şey, *şu sıra canımız farklılıkları görmek istemiyor* demek gibi. *Falanca imamın veya ayetullahın masum olduğuna* inanan birine, (Ehl-i Sünnet nazarından) *hem müslüman, hem müşrik* demek o halde o kadar anlamsız değil. Yarın işin rengi değişince söyleyeceğini bugünkü sözüne de ekliyorsun. *Zamanî mantık*.

Allah'ın *hem kâdir-i mutlak, hem âlim-i mutlak* olduğu halde, mahlukatının acı çekmesine nasıl müsaade ettiğini, alıştığımız mantıkla izah edemiyoruz. Burada, arızanın mantıktan değil, *teizm-den* kaynaklandığını söylemek çoğuna daha kolay geliyor, ancak mahlukatın anlaşılmasında bile her zaman çalışmayan mantığın, Allah'ın zatı hakkında fikir edinmekte kullanılması daha büyük garabet.

Naçizane, Allah'ın zatı hakkında, onun yeryüzündeki fiillerinin ve onların işaret ettiği *bilginin* ötesinde bir fikir edinmemizin mantık ve lisana dayanan herhangi bir araçla mümkün olmadığı kanaatindeyim. İmanla aşılacak denize mantıkla köprü kurmaya çalışınca, ortada kalıyoruz.

Mantığı bir veri kabul eden Fıkıh ve Kelam'ın, bundan kaynaklanan hükümlerini yeniden düşünmek gerektiği herkese makul gelmeye başladı herhalde. İşim bu olsaydı, bilgim sınırlı olmasaydı mesaimin büyük kısmını yeni mantığın, yeni Fıkıh ve Kelam usulü oluşturmakta nasıl kullanılabileceğine ayırırdım. Şimdilerde *dinde yenilik* hevesindekilerin, *aslî kaynaklara gitmeye* niyetlenmesi gibi değil, İslam'ın (müctehidler, alimler, mutasavvıflar ve gelenek de dahil) tüm kaynaklarını, hangi usulle okuyabileceğimizi anlamaya çalışırdım.

İnternet devrinde İslam'ın asıl meselesi bu olacak. Artık insanlar dini tek bir kaynaktan öğrenmiyorlar ve taklit müessesesinin hükmü kalmadı. Elimizde aynı konuda farklı hükümler vermiş bir çok alim var. Bunların nasıl değerlendirileceği, hangisinin hangi hükmü ne kadar mantığa dayandırdığı ve bu mantığın ne kadar doğru bir mantık olduğunu ele almak gerek.

Yapacak ne çok iş var.

Mehr Zeit.